

הוא ציטוטים שלא הובאו במסגרת הברייתות התלמודיות – המדובר הוא ביחידה אחת בסופו של פרק אחד בחיבורנו.¹⁷⁵ ההשוואה בין יחידה זו לבין מסכת שמחות מעלה, שבמקום זה (בלבד!) ישנה העתקה ישירה (ובאותו סדר ממש!) ממסכת שמחות – הכל כעין "תוספתא" שנספחה לסוף אותו פרק שבה"פ (כלומר יחידה שנוספה בסוף הפרק לאחר שסודרו כל ההלכות שבו).¹⁷⁶ ואולי מכאן ראייה על הזמן שהכירו את מסכת שמחות בבבל לראשונה.¹⁷⁷ גם מתופעה זו ניכרת קדמותו של ההלכות פסוקות.

ה. הפסקים של "רבנן סבוראי"

1. זמנם ולשונם של הפסקים

חלק גדול של חיבורנו מכיל אוסף של פסקים שכתובים בארמית, ונמסרו מ"רבנן סבוראי", דרך הגאונים הקדמונים, עד הכללתם ב"הלכות רב יהודאי" (על תופעה זו, ראה לעיל, פרק א). אין בכוונתי לדון כאן על דרכם של הפסקים הללו בכלל, וגם לא על יחסם למקורות התלמודיים שהובאו בה"פ, למרות שמחקר זה עלול לתרום הרבה להבנת מקורותיו של חיבורנו.¹⁷⁸ ברם, אין המדובר רק בפסקים שנכתבו בידי "רבנן סבוראי" בלבד (כלומר בידי החכמים שחיו עד לסוף המאה השישית), שהרי רב האי העיר לגבי שתי הלכות מסוג זה שהן נאמרו בידי חכמים שחיו אחרי "רבנן סבוראי", והתייחס לבעליהן כ"רבואתא דבתר [!] רבנן סבוראי פרישו להו" (ראה לעיל, פרק א, חלק 1, סי' 3), וכ"רבנן משמא דרבואתא ראשונים דמן בתר [!] סאבוראיי" (שם, סי' 7) – ולא חילקו בין הסבוראים לבין הגאונים הראשונים בכך. ומעניין מאד, שדווקא ההלכה שעליה העיר רב האי שנאמרה על-ידי "רבנן משמא דרבואתא ראשונים דמן בתר [!] סאבוראיי", היא קדומה בוודאי ויש בה, כלשונו של פרופ' א"ש רוזנטל, "מונחים של תרבות משפטית ריאלית ... שמימי התקופה הסאסנית"¹⁷⁹!

גם יצוין, שידוע שרב שרירא התייחס ל"תקנת הגאונים למורדת" כחקיקה שנעשתה "בתר רבנן סאבוראי ביומי מר רב ראבה ומר רב הונא נוחם עדן" (תג"ק סי' צא) – שניהם גאונים קדמונים שכיחנו בשתי הישיבות בערך בשנת 650 לסה"נ. גם מזה משתמע, שמה שהתייחס רב האי לדרכי "רבואתא ראשונים דמן בתר סאבוראיי", המדובר הוא בהלכות שנפסקו על-ידי הגאונים שבאמצע

¹⁷⁵ הפ"ש, עמ' קער שו' 8-קעה שו' 8 – והכל מקביל למס' שמחות א:א-ח, ב:א-ב, ב:ו (בה"פ חסרה הוספתו של ר' נתן, וכמו שאיננה בכתב-יד, ראה במהד' היגער), ב:ח-יא.

¹⁷⁶ ראה לעיל בפרק זה, לעניין המקבילה בין הה"פ לבין "הלכות רב אבא"; כן ראה לעיל, הע' 68.

¹⁷⁷ על אף ההנחה שהחיבור קדום הוא, לא ברור לי מתי הגיע לידם של חכמי בבל. על ההוכחות לקדמות החיבור, ראה במבואו של זלוטניק לתרגום האנגלי: D. Zlotnick, *The Tractate of Mourning*, New Haven Conn. 1966. אולם, על התואר "אבל רבתי" המופיע בהלכות גדולות, ראה להלן, פרק ז, סוף הע' 90.

¹⁷⁸ ש' מורל כתב מאמר על הנושא, ראה לעיל, הע' 75, אולם כמה ממסקנותיו אינן משכנעות כלל (על אחת מהן ראה לעיל, הע' 119).

¹⁷⁹ ראה מאמרו "למלון התלמודי", איראנו-יודאיקה – לחקר פרס והיהדות, ירושלים תשמ"ב, עמ' 47; וראה לעיל, פרק א, הע' 17. לגבי טישטוש הגבולות בין תקופת הסבוראים לבין זו של הגאונים, ראה לעיל, פרק ב, חלק 3, סעיף ב; יצוין, שרש"ג לא קבע באגרתו גבול מסוים בין שתי התקופות, ראה לעיל בפרק המוזכר, הע' 87.

המאה השביעית, שחיו, בלשונו של רב שרירא, "בתר רבנן סבוראי".¹⁸⁰ מעניין אמנם, שבמקום שהוזכרה תקנה זו בה"פ, היא כתובה דווקא בצורה המעידה על חקיקת תקנה, ולא בדפוס הרגיל לספרות ה"הלכות". אך תופעה זו מתפרשת בכך, שלפני ציטוט התקנה בה"פ הובאה מסקנת התלמוד, כתובות סד ע"א, ואליה מתייחסת לשון ה"תקנה" – שכן כתוב בחיבורנו (הפ"ש עמ' קיד, הל' ראו עמ' 88): "האי גמרא [היא],¹⁸¹ והידאנא בבית דין הגדול בתרתי מתביבא הכין קא פסקין במורדת ... (על הפרטים לגבי תקנה זו והופעתה בחיבורנו, ראה להלן, פרק ט, חלק ב/8). זאת אומרת, שהדברים מנוסחים כאן בצורה זו דווקא בגלל שההלכה היוצאת מתקנה זו איננה כמסקנת התלמוד,¹⁸² ומשום כך מודגש כאן שזו היא ההלכה המקובלת "הידאנא" (כלומר "האידנא", לאחר חקיקת התקנה בערך בשנת 650). מכל זה עולה המסקנה, שעל אף השינוי בצורתה של הלכה זו, הכתובה בווראי במאה השביעית, הרי אין בזה כדי לשלול את האפשרות שגם הלכות אחרות שהובאו בחיבורנו ומנוסחות בדפוסי לשון רגילים, גם הן חוברו בידי הגאונים הראשונים בני אותה תקופה, ולא דווקא בידי "רבנן סבוראי" שבתקופה הקודמת לה.

ובאשר לדפוסי הלשון שבהם מתחילות רובן של הלכות אלו שהובאו בחיבורנו,¹⁸³ הרי הם מאפיינים את כל ספרות ה"הלכות" ואין בהם משמעות מיוחדת לכשעצמם. אולם, ראוי להעיר על שתי תופעות חריגות: הראשונה מהן היא, שמצאנו הלכה יחידה מסוג זה של הלכות, שהובאה בהצעה הרגילה לחומר תלמודי בלבד: "ואיתמר [!] האי מן דמשדר ... (הפ"ש, עמ' קכט, שו"8);¹⁸⁴ השנייה היא בפתיחה "ואמור רבנן" בתחילת הלכה אחת מסוג זה¹⁸⁵ – אך אין הברלים בולטים בין שתי

180 הרי"ד התייחס לתקנה זו כמעשיהם של "רבנן סבוראי" ממש, אבל דבריו מבוססים על טעות בנוסח בתשובה זו של הגאון, ראה לעיל, פרק ב, הע' 91.

181 כך בקטעיגנייה מן הה"פ, ראה להלן, פרק ט, הע' 190. הוראת המונח "גמרא" כאן אינה במובן של "תלמוד" (כלומר, התלמוד הבבלי), כי אם של הוראה ומסורת קדומה, ראה להלן, שם, הע' 197.

182 "תקנת הגאונים" נעתקה, בלשון הה"פ ממש (וכך היא כתובה גם בהלכות גדולות), בתוך התלמוד במס' כתובות, בכמה עדויות, וראה להלן בפרק ט' במקום המוזכר. אולם אינו מן הנמנע, שהיא נולדה כהצעה גליון שמקורה נוסח התקנה שבספרות ה"הלכות", והיא חדרה לפנינו נוסח התלמוד באותן עדויות, ראה ריוני להלן שם, הע' 194.

183 ראה: ס' ששון, מבוא להפ"ש, עמ' 14; ש' מורל (לעיל, הע' 75), עמ' 68–73. ישנם כמה דפוסים בלתי-רגילים שעליהם לא העירו, למשל: "ותוב" (הפ"ש, עמ' כח שו"7) וההלכה חסרה בהל' ראו, עמ' 25; פעמיים בהל' שחיטה, "תשלום", להלן עמ' 617 וכך בהל' ראו, תחילת עמ' 147, לפי נוסח כתביהיד, ותפקידו לקשר בין שתי הלכות ולצרפן יחד.

184 תורגם בהל' ראו, עמ' 99: "אמרו חכמים". הצעה זו חסרה באותה הלכה שבהלכות גדולות, ושם "והאי מאן ... בלבד, ראה דפו' ירושלים, ב, עמ' 170 (אוצה"ג לגיטין, סי' שמח), וכך צוטטה מן הה"ג בידי השואל לפני רב שרירא ורב האי, ראה תג"ה סי' רנד (אוצה"ג שם, סי' פד).

185 פעמיים בהל' שחיטה, "תשלום", להלן עמ' 613: "ואמור רבנן טבתא דידע הלכת שחיטה ... (וראה להלן בהערה זו: כאן הפתיחה מופיעה גם במקבילה שבהלכות גדולות, ראה ה"ג דפו' ירושלים, ג, עמ' 108, הע' 12): "תשלום" עמ' 615: "ואמור רבנן מאן דמסגי בספינתא ... – ואילו כאן אין הפתיחה במקבילה שבה"ג, ראה "תשלום" שם, הע' 54. תופעה זו קיימת בשריד משאילתא, שפורסמה בידי י"נ אפשטיין, JQR 4 (1913-14), p. 420 [=מחקרים ח"א, עמ' 55] (ושבו פורסם ממנה שנית, ראה "שרידי שאילתות", תרביץ יג [תש"ב], עמ' 26 שו"18) – וכבר הוכיח אפשטיין, שהיא עולה על לשונם של "רבנן סבוראי", ראה שם, עמ' 435, הע' 11 [=מחקרים, שם]. כך גם בשאילתא לפ' אחרי ס' צג, מירסקי סי' קט: "ואמור רבנן ינוקא דמטא ... (ובשאילתות כ"י ששון [צוין בידי מירסקי שם] כתוב: "ואמ' רבנן"), וההלכה מופיעה בהלכות גדולות בסתם: "והיכא דמטה ... (ראה דפו' ירושלים, א, עמ' 210), ואינה כלל בה"פ (בה"ג הל' מילה, בדפו' ירושלים, שם, מן עמ' 209 שו"16, עד עמ' 214 שו"53, הכל נוסף מעל לכתוב שבה"פ) – אבל לדעתי, אין זו שאילתא מקורית, השווה שאילתא לפ' האוינו סי' קסג, וראה בהערות של מירסקי, שם. בשאילתא

ההלכות הללו לבין כל השאר שהובאו בחיבור. די בחריגים הללו כדי להיווכח, שחיבורנו לא נערך מעור אחד, וייתכן שיש בתוכו שכבות של הלכות מזמנים שונים (הסימנים הללו מעידים, לדעתי, על שינויי זמן ולא על שינויי מקום) – מהן שחוברו בתקופה יותר קדומה, ומהן שחוברו בתקופה קרובה יותר לזמן עריכת החיבור (על הלכה אחת שניתן לקבוע את זמנה, ראה להלן). עם זאת, אין להביא סיוע מוזל לתיאוריה שהעלו כמה מן החוקרים על קיומו המשוער של אוסף קדום של הלכות הסבוראים – כלומר, שההלכות נצטברו בימי "רבנן סבוראי" לתוך קבצים, ומן הקבצים המשוערים הללו שאבו בעלי ספרות ה"הלכות" כולה, תחילה בעל השאלות ורב יהודאי ותלמידיו, ואחר־כך גם בעל ה"ג.ג.¹⁸⁶ במלים אחרות, על אף שחיבורנו מבוסס על הלכות שחוברו משך תקופה ארוכה יחסית (החל מזמנם של "רבנן סבוראי", ועד למחצית השנייה של המאה השביעית?), וחומר זה הלך וגדל במשך הזמן עד שנאסף בחיבורנו, עדיין אין בהבאת הלכות מסוימות על־שם "רבנן", וכדומה, כדי להעיד שדווקא אלו נבעו ממקור ספרותי משוער כזה.

זאת ועוד: לא מצאתי בה"פ הלכה שמרגישה מצב של שינוי בפסיקה שנולד בהמשך תקופת הגאונים בהשוואה להלכה המקובלת בתקופת התלמוד, ובדיקתי במונח "האידנא", המופיע במקומות מועטים בחיבורנו, מעלה שהוא אינו מתייחס לפסיקה בזמנו של רב יהודאי דווקא (הופעת המונח ב"תקנת הגאונים למורדת" איננה מוכיחה אחרת, ראה לעיל)¹⁸⁷; מכאן משתמע, שאפילו בהלכות

המקבילה (כלומר, לפר' האזינו), בנוסה שפירסם י"נ אפשטיין (תרביץ ז [תרצ"ו], עמ' 11–12), הלכה זו הובאה אף שם, אבל בשינויים ובלי פתיחה זו; גם ממנה ראה שאין המונח מקורי.

זאת ועוד: ראוי להעיר על הלכות שנמסרו על־שם "רבנן" ונאמרו ב"סיומי", ומהן משתמע שמקור אחר להלכות אלו. הראשונה היא זו שבה"ג ד"ו 228 ע"א, ד"ב עמ' 474, דפו' ירושלים, ג, עמ' 28 (וראה שם, הע' 12): "קא אמרי רבנן שטרא דחתימין עליה תרי סהרי ... ועליה העיד ר"י ברצלונאי (ליקוטים מס' הדין, מרעי היהדות ח"ב, עמ' 91): "דהכי אימיר כי סוומי [=בסיומי], וכהגתהו של י"נ אפשטיין, שם, הע' 9] הלכות", וראה ס' המתיבות, עמ' 101, הע' ו. השנייה היא בה"ג ד"ו 179 ע"א, ד"ב עמ' 359, דפו' ירושלים, ב, עמ' 348 (וראה אוצ'ג לב"ק, סי' רלט): "פי' והכי אסיקו רבנן בתראי [!] בסיומא דמתיבתא ... (אבל על כוונתם של הדברים, ראה ד' רוזנטל, "רבנן דסיומא" ו"בני סיומי", תרביץ מט [תש"ם], עמ' 61, ושם הע' 61, וצ"ע).

מעניין מאד, שפתיחה זו ("ואמור רבנן") מופיעה בשאלתא לפ' אחרי סי' צב, מירסקי סי' קח, ושם היא על חלק של ההלכה, ואילו בה"פ, פתיחה זו מופיעה בתחילת ההלכה (ראה "תשלום", עמ' 613). בשאלתא שם כתוב: "ואמור [כך בכתב־יד, ראה ש"ג במהד' מירסקי, שם] רבנן טבחא דלא ברק בסימנין אסור לאכול משחיתתו ... (וראה כבר י"נ אפשטיין, תרביץ ז [תרצ"ו], עמ' 3), ואילו בה"פ ההלכה כתובה באריכות: "ואמור רבנן טבחא דידע הלכת שחיתה ... ואי אינשי ולא ברק נתר דשחית קניא וושטא אסיר למיכל מתהיא חיותא" (ההלכה, בנוסה הה"פ, הובאה גם בה"ג, ד"ו 250 ע"א, ד"ב עמ' 510, דפו' ירושלים, ג, עמ' 108 [וראה שם, הע' 12] – וגם שם כתוב "ואמור רבנן"). כמה הלכות אחרות הובאו בהלכות גדולות על־שם "רבנן" סתם (ו), ובוודאי רובן הן מן "רבנן" הקדמונים, בניגוד ל"רבנן דהשתא" (ראה להלן, הע' 188; אבל השווה להלן, פרק ז, הע' 171). ראוי גם להעיר, שכמה מן הפירושים שהובאו בה"פ על־שם "רבנן", הוזכרו בידי גאונים אחרים, וגם הם מביאים אותם על־שם "רבנן" – ובמקומות אלה אפשר ששאבו את ידיעותיהם מן הה"פ או מן הה"ג, ראה להלן, פרק ו, הע' 40, ופרק ט, הע' 24.

¹⁸⁶ ראה לעיל, פרק א, הע' 34.

¹⁸⁷ המונח "האידנא" מופיע כמה פעמים בה"פ, אבל אף פעם לא מצאתי שהכוונה דווקא להלכה שהוקבעה במשך

תקופת הגאונים. העיון במקומות שבהם מופיע מונח זה בחיבורנו (על־פי הרשימה שבסוף הספר המודפס, עמ' רי – ויש להשלימה) מעלה, שהמונח מופיע רק כארבע פעמים בפסקים הארמיים של החיבור. (בכמה מקומות הובא המונח תוך כדי ציטוט מן התלמוד, ואין הם לענייננו; בכלל אלה יש למנות את הכתוב בעמ' קלו: "משום דכולחו נשים דהידנא ספיק זבות נניה" – והוא על־פי נידה סו ע"ב: "אמר ליה רב פפא ... מכדי האידנא כולחו ספק זבות", ראה שם). מבין ארבעת המקומות הללו, בשנים מהם (עמ' לו: "עורלה איתה הידנא ... [ובנוסה כ"ז ז/רף 7 ע"א: "האידנא!"; עמ' פג: "הידנא דלא איכא אשם ...") אין משמעות מיוחדת לתקופת הגאונים בכלל, והכוונה היא כמו "בזמן הזה" –

אלו המדובר הוא בפסקם של "רבנן סבוראי" והגאונים הראשונים, ואין החיבור ערוך מחומר שנכתב לראשונה בזמנו של רב יהודאי (כלומר בערך מתחילת המאה השמינית ועד מחציתה). דווקא הלכות כאלו, בהן מודגשת איזו התהוות ושינוי בפסיקה, מופיעות פעמים רבות בה"ג – הביטוי "רבנן דהשתא" המופיע בה"ג מאפיין יפה את התופעה!¹⁸⁸ – ורק באותו חיבור בולטת ההתאמה למצב

וכמו שמפורש בהפ"ש, עמ' לו (בהמשך ההלכה הנ"ל בדין ערלה): "כד הוה מקיים בית המקדש ... השתא ... (וכעין "והאידנא בחו"ל פריק ליה", בשאלתא לפ' קדושים, מהר" מירסקי סי' קיז ולפי נוסח כתב-היד, ואף שם הוא בהשוואה ל"כד הוה בית המקדש קיים"). בהוראה זו גם מופיע המונח בספר המצוות לענן (מהר" הרכבי, עמ' 14): "והידנא דלא דינינן דינא דקטלא". יוצא, שרק בשני מקומות בחיבורנו (כפי שהשתמר לפנינו היום, עם ההשלמות מקטעי הגניזה) מופיע המונח "האידנא" במובן של החקיקה בתקופה הבתריתלמודית – אבל בשניהם אין המדובר בחקיקה בהמשך תקופת הגאונים, כי אם בזמנם של הקרמונים בלבד. המקום הראשון הוא בהפ"ה הל' שבת (ראה "תשלום", להלן עמ' 584), שם כתוב פסק של "האידנא" לאחר ציטוט מן התלמוד; כן כתוב שם: "והאידנא לא, דקיימא לן הלכתא ... (בהל' ראו, תחילת עמ' 2: "ועכשיו הלכה נוצחת ...") – ולמרות שמדובר בוודאי בפסק מן התקופה הבתריתלמודית, הרי אין הכוונה לתקופת הגאונים דווקא, ומדובר בפסק מן הקרמונים שהורו לפסוק בדרך אחרת מאשר יוצאת מן התלמוד, ראה שם. המקום השני הוא בהזכרת "תקנת הגאונים למורדת", ראה לעיל בפרק זה, ושם בוודאי אין המדובר בהלכה שהוקבעה בדורו של רב יהודאי אלא בתקופה קדומה יותר, ואין הוראת מונח זה בחיבורנו ציון של הלכה למעשה מתקופת חיבורו של הה"פ ממש.

מאידך גיסא, בהלכות גדולות מופיע המונח פעמים רבות (יחסית למצב בה"פ), ובכמה מן המקומות האחרים שהוזכר, המדובר הוא דווקא בפסקים שבזמנו של המחבר – ראה, למשל: ה"ג ד"ו 191 ע"ב, ד"ב עמ' 387, דפו' ירושלים, ב, עמ' 405, ולהלן, פרק ו, הע' 42. ברם, גם במקומות אחרים בהלכות גדולות אין הכוונה אלא ל"זמן הזה"; כך למשל בד"ב עמ' 35, דפו' ירושלים, א, עמ' 40: "וכל שכן האידנא דהכל טמאין ... (ועל הלכה זו, ראה להלן, פרק יב, סוף הע' 2); ד"ו 254 ע"ב, ד"ב עמ' 523, דפו' ירושלים, ג, עמ' 140 (והשווה שם, ש"ג לשו' 65): "והאידנא דליכא למיקם על חוט השררה". די בדוגמאות הללו ללמדנו שאין לקבוע הוראה יחידה למונח "האידנא" בהלכות גדולות.

ומן הראוי להעיר, שבכמה מן המקומות שמונח זה מופיע כבר בתלמוד בהוראה של פסיקת הלכה למעשה, ייתכן שיש מהם שנוספו בו בתקופה הבתריתלמודית; כך, למשל, בשבת צה ע"א: "והאידנא דסבירא לן כר' שמעון שרי אפילו בתחילתה", ולפי בעל הגהות מיימוניות (על הרמב"ם הל' שבת, פרק כא, אות ב): "והא דאמרין האידנא וכו' אינו לשון בעל התלמוד אלא בדורות האחרונים הוגה ע"ש" – וגם כאן אולי מדובר במלאכתם של "רבנן סבוראי". וראה: ד' הליבני, מקורות ומסורות, מועד, עמ' קפג–קפד, ושם הע' 15, 16: "י' שפיגל, הוספות מאוחרות (סבוראיות) בתלמוד הבבלי, דיסטנציה, תל-אביב תשל"ו, עמ' 213–214. יצוין, שהפסיקא הובאה בתלמוד בכל כתב-היד שברקתי, וכן היתה גם לעיני הראשונים (למשל, ראה פ' ר"ח שנדרס בדף צו ע"ב: "ואסיקנא וואידנא ..."; ודברי בעל המאור והרמב"ן במלחמת ה' על הלכות הרי"ף לפרק י"ז, מח ע"א בדפי הרי"ף, ובחי' הרמב"ן לשבת צה ע"א והנ"ל לדף קכד ע"ב), ומלשונו של הרשב"א בחידושי לדף צה ע"א משתמע, שכך גרס גם רב האי כאן (וראה אוצה"ג לשבת, הפירושים, עמ' 57, הע' 7). הפסיקא כתובה גם בה"ג, ראה ד"ו 63 ע"א, ד"ב עמ' 90, דפו' ירושלים, א, עמ' 180 (כד"ו כתוב: "והשתא דסבירא לן ..."; בקטעי-גניזה מאוסף קויפמן הנוסח: "והאידנא", מנוקד בה"א ודל"ת פתוחה ונו"ן קמוצה), וע' הילדסהיימר שיער שמקור הפסיקא הוא בהלכות גדולות וממנו היא חדרה לתלמוד, ראה שם, הע' 1, וצ"ע. (דברי הה"ג צוטטו, אמנם בדרך שונה, עליידי כמה מן הראשונים, ראה במקורות שציינתי, אבל אין שם נוסח אחר כי אם שיטה הלכתית שהסיקו מדבריו במקום אחר, ראה דפו' ירושלים עמ' 194, ושם הע' 4, 5.) על המונח "האידנא" בכלל, ראה מאמרו של לעף, HUCA 11 (1936), pp. 19 ff.

¹⁸⁸ על "רבנן דהשתא", ראה להלן, פרק ו, הע' 42. כן ראה ה"ג ד"ו 156 סע"א, ד"ב עמ' 326, דפו' ירושלים, ב, עמ' 164 – וכך הבין רשב"א את משמעות ביטוי זה (תג"ה סי' שיב; אוצה"ג לגיטין, סי' קה), שפירשו: "שחכמי דורו אמרו"; וראה אצל אפשטיין (לעיל, עמ' 80. בעניין "רבנן שבה"ג, ראה להלן פרק ו, חלק 1, סעיף ב, ושם הע' 40, 42 (וראה ברשימה שערך א' עפשטיין שנספחה ל"מאמר" [לעיל, הע' 22], עמ' תח).

מן הראוי להעיר, שלפעמים קשה להסביר את ציונו של בעל ה"ג ל"רבנן", האם התכוין לחוג מסוים של חכמים (בניידורו או קודמיו) או למסורת הלכתית מסוימת. יתירה מזו, במקום אחד מצאתי איזכור של "רבנן" כאילו התייחס בעל הה"ג בזה להלכה ששאב מן הה"פ – כך כתוב בד"ו 218 ע"ב, ד"ב עמ' 448, דפו' ירושלים, ב, עמ' 535: "ובהליפין כיון דקנו מירו אקנייה להא ארעא כל היכא דאיתה ...", ומקור ההלכה הוא בה"פ, ראה הפ"ש עמ' סה, והל' ראו עמ' 52, ומשם היא שאובה. אך לאחר שציטט הלכה זו מן הה"פ, העיר בעל ה"ג: "וקנין דהוא חליפין קים להו לרבנן [!] דאלים מכסף ושטר וחזקה", והערה זו מתייחסת להלכה שהביא ממש לפניו (ורווקא שורה זו, המופיעה בכל העדויות